

УДК 159.9:351.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.22>**Євгеній Гузенко,**старший викладач кафедри тактичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ НЕОБХІДНОСТІ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті наголошено, що актуальною проблемою є визначення взаємозв'язку базових критеріїв оцінки професійно важливих індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців Національної гвардії України. Визначені основні проблемні питання, які повинні бути враховані в оптимізації супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України: оцінка системи вивчення соціально-психологічного клімату в службових колективах; рівень задоволеності заходами психологічного розвантаження, психопрофілактики та психогігієни; рівень задоволеності результатами роботи служби психологічного забезпечення; рівень задоволеності психологічними умовами роботи; причини низьких показників у діяльності служби психологічного забезпечення; об'єктивність вирішення кадрових питань службою психологічного забезпечення; причини, що заважають службі психологічного забезпечення працювати краще; ділові якості працівників служби психологічного забезпечення; професійно важливі якості, яких бракує працівникам служби психологічного забезпечення для успішного психологічного супроводження. Зроблено висновок, що оптимізація психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України повинна розкривати: принципи службово-бойової діяльності; функціональні ролі, які виконує цей фахівець; її об'єктивні (напрями, завдання, види, об'єкти впливу) та суб'єктивні (професійні диспозиції, діяльнісно-рольові характеристики, індивідуальні психологічні особливості її суб'єкта) складники; суб'єктивні та об'єктивні умови і чинники, які на цю діяльність впливають. Головним показником ефективності запровадженої Концепції оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України є розмежування функцій професійно-психологічного відбору, психопрофілактики та професійно-психологічної підготовки як окремих, взаємопов'язаних, але незалежних елементів єдиного процесу кадрової селекції в органах внутрішніх справ України.

Ключові слова: психологічне супроводження, особистість, службово-бойова діяльність, функціональні обов'язки.

Постановка проблеми. Нині актуальною проблемою є визначення взаємозв'язку базових критеріїв оцінки професійно важливих індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців Національної гвардії України, вирішенням якої є здійснення низки експертних досліджень дієвості та валідності заходів психологічного супроводження службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України.

Так, методологію психологічної роботи з особовим складом слід будувати з урахуванням перспективи змін в особистісному профілі військовослужбовця за умови обов'язкового збереження відповідного рівня виконання професійних вимог службово-бойової діяльності.

До провідних професійно важливих індивідуально-психологічних якостей особистості військовослужбовців Національної

гвардії України віднесено ті, що визначаються галузевою правоохоронною спрямованістю службово-бойової діяльності відповідних частин і підрозділів Національної гвардії України: зосередженість у надзвичайних умовах; розвинені якості уваги; уміння диференційовано оцінювати суперечливу інформацію; здатність до швидкодії в умовах дефіциту часу; спроможність до критичного аналізу суперечливих ситуацій, здатність знаходити оптимальну форму спілкування залежно від психологічного стану та індивідуальних властивостей співрозмовника; уміння встановлювати психологічний контакт із різними категоріями громадян; здатність до здійснення психологічного впливу; урівноваженість та здатність до саморегуляції, самоконтролю й самовладання.

На ґрунті виявлених професійно важливих індивідуально-психологічних якостей

особистості військовослужбовців Національної гвардії України було побудовано оптимальну психологічну модель особистості військовослужбовця Національної гвардії України, до складу якої увійшли зміст професійної діяльності, рівні якості та динаміка розвитку притаманних конкретній особистості професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, їх структура та індивідуальний стиль професійної діяльності фахівця.

Враховуючи те, що основним складником та головною передумовою ефективності службово-бойової діяльності є спроможність особового складу успішно виконувати службові завдання, необхідно виявити проблеми, пов'язані з недосконалістю системи психологічного супроводження взагалі, а також винайти оптимальні (автентичні функціональними завданням та вимогам службово-бойової діяльності) шляхи підвищення ефективності заходів психологічного супроводження.

Основними причинами низьких показників у діяльності служби психологічного забезпечення, що заважають повноцінній реалізації заходів психологічного відбору, психопрофілактики та психологічної підготовки, слід визначити: незадовільні умови й організація психологічного супроводження; конфліктність і непорозуміння серед працівників служби психологічного забезпечення; відсутність належної допомоги з боку керівництва у вирішенні соціально-психологічних проблем; формалізм та прагнення керівників служби психологічного забезпечення будь-якою ціною досягти високих результатів; некомпетентність і суб'єктивізм практичних психологів.

Тому основними проблемними питаннями, які повинні бути враховані надалі, є: оцінка системи вивчення соціально-психологічного клімату в службових колективах; рівень задоволеності заходами психологічного розвантаження, психопрофілактики та психогігієни; рівень задоволеності результатами роботи служби психологічного забезпечення; рівень задоволеності психологічними умовами роботи; причини низьких показників у діяльності служби психологічного забезпечення; об'єктивність вирішення кадрових питань службою психологічного забезпечення; причини, що заважають службі психологічного забезпечення працювати краще; ділові якості працівників служби психологічного забезпечення; професійно важливі якості, яких бракує працівникам служби психологічного забезпечення для успішного психологічного супроводження.

Ефективність психологічного супроводження зумовлюють не якісно-кількісні показники кадрового забезпечення служби психологічного забезпечення Національної гвардії України, а методологічний інструментарій та концептуальні засади психологічного супроводження.

Таким чином, ми вийшли на нагальну необхідність створення новітньої концепції оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, яка б ґрунтувалася виключно на високовалідній методології.

Метою статті є визначення основних проблемних питань в організації психологічного супроводження службово-бойової діяльності, визначення стратегії та доктрини психологічної роботи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до поставленої мети перш за все необхідно визначити провідні спонукання та мотиви організації та ефективного здійснення психологічного супроводження, і на цьому ґрунті – встановити причини й умови, що знижують його ефективність і дієвість, а також визначити організуючу роль фахівців-психологів та керівників психологічних служб у забезпеченні належного рівня дієвості й ефективності заходів психологічного супроводження службово-бойової діяльності.

Так головними причинами, які впливають на якісне виконання функціональних обов'язків офіцерами-психологами, є: відсутність лідерських задатків; невирішеність особистих питань, зумовлена відсутністю розуміння та чутливості до проблем служби психологічного забезпечення з боку керівників; погане матеріально-технічне забезпечення; перевантаження службовими завданнями, не пов'язаними з безпосередньою психологічною роботою; недосконала система управління підрозділами психологічного забезпечення; відсутність чіткого поділу функціональних обов'язків; відсутність необхідного контролю з боку керівництва служби психологічного забезпечення.

Таким чином, можна зробити висновок, що поряд з управлінськими, матеріально-економічними та побутовими проблемами значний вплив на стан психологічного забезпечення у військових колективах має здатність керівництва служби психологічного забезпечення організувати діяльність підлеглих підрозділів. Найбільш актуальними проблемами в управлінні службою психологічного забезпечення на рівні Національної гвардії України, зокрема, вважаються: організація конкретних заходів психологічного супроводження; чіткий розподіл функ-

ціональних обов'язків між працівниками служби психологічного забезпечення; своєчасне комплектування вакантних посад офіцерів-психологів; раціональна організаційно-штатна політика розгортання служби психологічного забезпечення; уміння керівників служби психологічного забезпечення управляти конфліктними ситуаціями у службовій діяльності; моральне стимулювання та заохочення працівників служби психологічного забезпечення.

Відсутність чітких концептуальних засад професійної діяльності є натеper основним дестабілізуючим фактором у досягненні високих результатів щодо психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України.

Узагальнені результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що рівень валідності заходів психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України цілком залежить від професіоналізму, уміння працювати на конкретній основі, вимогливості, справедливості, турботи про доручену справу суб'єктів психологічного супроводження.

І, навпаки, занижений соціально-психологічний рейтинг валідності заходів психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України виявляється у випадках, коли мають місце випадки халатного ставлення до виконання посадових повноважень, упередженості, неувважності до клієнтів, небажання вирішувати соціальні питання, побоювання відповідальності.

Зокрема, було встановлено найбільш поширені ціннісні орієнтації офіцерів-психологів, що в процесі їхнього професійного становлення визначали фахову спрямованість і мотиваційну готовність до здійснення професійної діяльності, а саме: прагнення до кар'єрного зростання, підвищення професійної компетентності, реалізація владних домагань, бажання досягти матеріального і соціального благополуччя, бажання набутти вищий соціальний статус.

Отже, наведені дані дозволяють нам зробити висновок, що заходи психологічного супроводження можна вважати неуспішними, якщо знову призначений на посаду офіцер-психолог допускає звільнення з неї упродовж першого року перебування на ній за власним бажанням як такий, що не впорався з покладеними на нього обов'язками, а також з негативних мотивів (зокрема, перехід на посади з меншим обсягом роботи, усунення від займаної посади за дисциплінарним провадженням чи внаслідок неналежного виконання посадових обов'язків).

Можемо зробити висновок про те, що найбільш важливими й значущими для успішного здійснення службово-бойової діяльності військовослужбовцями Національної гвардії України є атенційні, імажеативні, мнемічні, мислительні, вольові, мовні, психомоторні та комунікативні особистісні властивості.

Відповідно до фундаментальних засад професіографії інноваційна практика психологічного супроводження оперативно-службової діяльності підрозділів Національної гвардії України визначає концептуальні засади оптимізації системи психологічного супроводження службово-бойової діяльності [1].

Оптимізація психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України повинна розкривати соціально-психологічні принципи службово-бойової діяльності; функціональні ролі, які виконує фахівець; її об'єктивні (напрями, завдання, види, об'єкти впливу) та суб'єктивні (професійні диспозиції, діяльнісно-рольові характеристики, індивідуальні психологічні особливості її суб'єкта) складники; суб'єктивні та об'єктивні умови і чинники, які впливають на службово-бойову діяльність.

На думку В. В. Синявського, архітектоніку дослідницької розробки зазначеної проблематики необхідно побудувати на фундаменті науково-психологічних положень про розвиток професійно важливих індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців Національної гвардії України, це дасть змогу трактувати процес особистісно-професійного розвитку військовослужбовця як неперервний стадії (етапи) особистісних, діяльнісних та соціокультурних змін його особистості, які відбуваються на основі професіоналізації і професіогенезу особистості [2].

Тому зупинитись необхідно на таких напрямках оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, як: 1) психологічна адаптація і психологічний супровід становлення на посаді, 2) спеціальна і загальна професійно-психологічна підготовка, 3) нарощування професійної майстерності в діяльності (суто професіогенез).

Відповідно до основних професіографічних вимог службово-бойової діяльності Національної гвардії України до особистості військовослужбовця під психологічним супроводженням службово-бойової діяльності розуміється сукупна узгоджена діяльність його суб'єктів, що спрямована на досягнення та підтримку високої службово-бойової й мобілізаційної готовності, підвищення ефективності професійної діяльності

та боєздатності особового складу Національної гвардії України, збереження, зміцнення та відновлення морально-психологічного стану, забезпечення соціально-психологічного благополуччя та здоров'я військовослужбовців, попередження їхньої професійної та соціальної деформації, зміцнення військової дисципліни та статутного порядку серед особового складу шляхом цілеспрямованого використання науково обґрунтованих форм, методів і засобів військової та практичної психології [3].

Відповідальність за стан психологічного забезпечення службово-бойової і мобілізаційної готовності покладається на відповідних командирів (начальників). Командир (начальник) відповідає за стан психологічного супроводження, ставить завдання підлеглим посадовим особам, організує військовий управління щодо організації і проведення відповідних заходів психологічної спрямованості, підтримки оптимального морально-психологічного стану особового складу, згуртування військових колективів, зміцнення військової дисципліни й правопорядку серед особового складу; здійснює контроль за якістю виконання заходів психологічного супроводження; спрямовує цю роботу в інтересах виконання завдань, які стоять перед особовим складом.

Згідно з теоретико-методологічними засадами розвитку практичної психології психологічна служба за своїм функціональним змістом реалізує загальні засади практичної психології:

1) досягнення ефективної реалізації морально-психологічного потенціалу особового складу;

2) формування, підтримка та відновлення психологічної готовності особового складу до виконання завдань за призначенням;

3) попередження психологічних проблем та умов, за яких можливе виникнення негативних наслідків під час виконання особовим складом завдань за призначенням;

4) здійснення психопрофілактичних, психокорекційних та реабілітаційних заходів із метою підтримання високої бойової готовності особового складу, військової дисципліни та статутного порядку у підрозділах військ;

5) оптимізація психологічних параметрів службово-бойової діяльності особового складу;

6) психологічна допомога військовослужбовцям та членам їхніх сімей у подоланні кризових життєвих ситуацій [4].

Зміст діяльності психологічної служби зумовлює основні вимоги до її організації:

– професіоналізм, який досягається застосуванням специфічних методів і прийомів

впливу на поведінку людини, що потребує від посадових осіб служби високого рівня компетентності в межах функціональних обов'язків;

– ефективність роботи психологічної служби як головна ознака дієвості всього комплексу заходів психологічного забезпечення;

– своєчасність здійснення заходів психологічного забезпечення;

– відповідальність посадових осіб служби за результати психопрофілактичної та психокорекційної роботи з особовим складом та ґрунтовність і якість рекомендацій, які надаються;

– постійне дотримання етичних та правових норм у процесі діяльності, забезпечення збереження конфіденційної психологічної інформації про особовий склад та етичне її використання.

Передумовою оптимізації психологічного забезпечення службово-бойової діяльності особового складу Національної гвардії України було те, що Національна гвардія України займає одне із провідних місць у загальній системі забезпечення законності та правопорядку в Україні. Бойове навчання, виконання завдань внутрішньої служби, підтримання статутного порядку у підрозділах військ, обслуговування зброї та техніки, інші різноманітні аспекти діяльності особового складу внутрішніх військ спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечення високої службово-бойової та мобілізаційної готовності внутрішніх військ до якісного виконання поставлених державою завдань.

Психологічне супроводження службово-бойової діяльності особового складу Національної гвардії України, як окремий складник підвищення їх ефективності та боєздатності, займає особливе місце серед розмаїття видів забезпечення її діяльності.

У сучасних умовах діяльності Національної гвардії України нагального вирішення потребує проблема попередження надзвичайних подій, що призводять до тимчасових чи незворотних втрат серед особового складу. Передусім це стосується надзвичайних подій з фізичними наслідками – поранень, загибелі та самогубств особового складу під час виконання службових обов'язків та поза службою.

Зазначена проблема для Національної гвардії України є винятково актуальною у зв'язку з тим, що сучасні вимоги до професійно-психологічних якостей особового складу Національної гвардії України за останні роки значно підвищилися.

Таким чином, створення концепції оптимізації психологічного супроводження служ-

бово-бойової діяльності Національної гвардії України зумовлене потребою:

- збереження людського потенціалу, підтримки високого рівня бойової та мобілізаційної готовності та боєздатності військовослужбовців;

- якісного вирішення бойово-службових завдань і ефективного функціонування Національної гвардії України;

- якісного професійно-психологічного відбору на службу в Національну гвардію України;

- зведення до мінімуму шкоди від впливу на військовослужбовців небезпечних для життя й здоров'я психогенних факторів.

Зважаючи на вищезазначене, психологічне супроводження є новою формою забезпечення службово-бойової та мобілізаційної готовності особового складу Національної гвардії України і тому потребує подальшої ґрунтовної розробки концептуальних основ військової та практичної психології, нормативних документів, державних стандартів, методичних і навчальних посібників, оптимальної організаційної структури служби психологічного забезпечення та системи підготовки кадрів для потреб служби з урахуванням специфіки завдань, що покладаються на Національну гвардію України, з метою їх зближення з реальною практичною діяльністю.

З огляду на викладене, концепцією оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України визначається мета, принципи та напрями психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, вимоги щодо його здійснення, права та обов'язки суб'єктів психологічного супроводження, порядок організації їхньої діяльності та підготовки відповідних фахівців для Національної гвардії України.

Об'єктами психологічного супроводження є особистість конкретного військовослужбовця, комплекс соціально-психологічних характеристик певного військового колективу, службова, бойова та мобілізаційна діяльність.

Відповідно до визначених концептуальних засад основною метою психологічного супроводження є:

- підвищення службово-бойової та мобілізаційної готовності особового складу Національної гвардії України шляхом формування та підтримки нервово-психічної стійкості військовослужбовців до психоемоційних навантажень;

- своєчасне виявлення та зменшення негативного впливу психогенних чинників на якість виконання службових (службово-бойових) завдань;

- вивчення та корекція індивідуально-психологічних особливостей особистості військовослужбовців, стану міжособистісних стосунків у військових колективах;

- запобігання професійній деформації та девіантній поведінці особового складу та їх профілактика;

- психологічна допомога членам сімей військовослужбовців.

Напрями роботи, службово-професійні дії та функціональні обов'язки посадових осіб служби психологічного забезпечення реалізуються у таких основних видах діяльності: діагностика; профілактика; психологічна експертиза; психологічна прогностика; соціально-психологічна реабілітація; психологічно-педагогічна корекція; консультативно-методична допомога суб'єктам психологічного забезпечення з питань психолого-педагогічного впливу на якість виконання службово-бойових завдань, навчання, виховання та особистісного розвитку особового складу, допомога органам військового управління в оцінці морально-психологічного стану та службово-професійної придатності особового складу; психологічна допомога членам сімей військовослужбовців; психологічне просвітництво.

Вагомим показником ефективності концепції оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України є розмежування функцій професійно-психологічного відбору, психопрофілактики, психологічного супроводу та професійно-психологічної підготовки як окремих, взаємопов'язаних, але незалежних елементів єдиного процесу кадрової селекції в Національній гвардії України.

Висновки

Чільне місце серед умов, на яких ґрунтуються основні показники надійності, валідності й ефективності психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національній гвардії України, посідають саме ті, усунення яких цілком у компетенції управлінської діяльності керівника служби психологічного забезпечення, тобто суто недоліки в управлінні й керуванні структурними підрозділами психологічної служби. Оптимізація психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національній гвардії України повинна розкривати: принципи службово-бойової діяльності; функціональні ролі, які виконує цей фахівець; її об'єктивні (напрями, завдання, види, об'єкти впливу) та суб'єктивні (професійні диспозиції, діяльнісно-рольові характеристики, індивідуальні психологічні

особливості її суб'єкта) складники; суб'єктивні та об'єктивні умови і чинники, які на цю діяльність впливають. Головним показником ефективності запровадженої Концепції оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національній гвардії України є розмежування функцій професійно-психологічного відбору, психопрофілактики та професійно-психологічної підготовки як окремих, взаємопов'язаних, але незалежних елементів єдиного процесу кадрової селекції в Національній гвардії України.

Yevhenii Huzenko. Preconditions of necessity and directions of optimization of psychological support of service and combat activity of the National Guard of Ukraine

The article emphasizes that the urgent problem is to determine the relationship between the support criteria for assessing the professionally important individual and psychological qualities of servicemen of the National Guard of Ukraine. The main problems are identified, which should be taken into account in the optimization of the service of the National Guard of Ukraine's combat service: evaluation of the system of studying the social and psychological climate in the service teams; level of satisfaction with measures of psychological discharge, psychoprophylaxis and psycho-hygiene; level of satisfaction with the results of work of the psychological support service; level of satisfaction with psychological working conditions; causes of low performance in psychological support services; objectivity of solving personnel issues by the psychological support service; reasons that prevent the psychological support service from working better; the business qualities of the employees of the psychological support service; professionally important qualities that psychological support staff lack for successful psychological support. It has been concluded that the optimization of psychological support of the combat service of the internal troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine should reveal: the principles of combat service; the functional roles played by this specialist; its objective (directions, tasks, types, objects of influence) and subjective (professional dispositions, activity-role characteristics, individual psychological characteristics of its subject) are components; subjective and objective conditions and factors affecting these activities. The main indicator of the effectiveness of the introduced Concept of optimization of psychological support of military service of the internal troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is the distinction of functions of professional-psychological selection, psychoprophylaxis and professional-psychological training as separate, interconnected but independent elements of a single internal entity.

Key words: psychological support, personality, combat activity, functional responsibilities.

Список використаних джерел:

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие для вузов / Э. Ф. Зеер. Москва : Академический Проект, 2005. 336 с.
2. Основы професіографії : навчальний посібник / С. Я. Карпіловська, Р. Й. Мігельман, В. В. Синявський та ін. Київ : МАУП, 1997. 148 с.
3. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности : учебное пособие / под общ. ред. В. А. Бодрова. Москва : ПЕР СЭ, 2003. 768 с.
4. Панок В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку : монографія. Чернівці: Технодрук, 2010. 486 с.

